

CO VLASTNĚ KRAJINÁŘSKÁ ARCHITEKTURA MŮŽE PŘINĚST OCHRANĚ PŘÍRODY?

ROZHOVOR SE ŠTĚPÁNEM ŠPOULOU

SIMONA POLÁKOVÁ, JAN DUŠEK

ŠTĚPÁN ŠPOULA

XXXXXXXXXXXXXXXXXX

Krajinářská architektura je pojem, který sice v ochraně přírody občas zaznívá, jeho využití ovšem pokulhává. Proč dochází k špatnému nebo zmatečnému chápání?

V první řadě je třeba si říct, co krajinářská architektura vůbec je. Krajina je totiž obecný, široký a mnohoznačný pojem. S druhým termínem, který se vyskytuje v pojmenování profese, tedy s pojmem architektura, je to stejně složité. Co je vlastně architektura, když to není stavění domů?

Krajinářská architektura pracuje s plány, projekty, s procesy dle stavebního zákona, tedy s tím vším co je definováno jako stavba. Na rozdíl od inženýrského přístupu se na to co projektuje a na to kde projektuje, dívá ne z hlediska zajištění cílové funkce parametrickým způsobem, který primárně pracuje s funkčním matematizovaným či geometrizovaným modelem vyplývající z kvantifikace účelu, ale s tím, jak se konkrétní místo či prostor jeví smyslům člověka a jaké významy a hodnoty obsahuje či nabízí. Ano, používá také uvedené inženýrské postupy, chápe je ale jako pomocné či prověřovací. Je to především velmi jiný pohled na svět, kterému často inženýři nerozumí a vznikají tak snadno konflikty a nedorozumění.

Krajinářská architektura se podle mě od architektury liší zejména tím, že se zabývá primárně venkovním prostorem a že jejím druhým pilířem je nebo by měla být zevrubná znalost sociální ekologie, která je humanitním oborem. Někdo říká, že nezbytná je také znalost přírodních věd. Ty jsou samozřejmě důležité, ale je to podobné jako se zmíněnými inženýrskými postupy. Předmětem krajinářské architektury je zejména krajina, tedy moje/naše okolí vnímatelné mými/našimi smysly, která v sobě obsahuje můj/náš vztah k okolnímu živému světu. Nikoliv tedy primárně vědecká ka-

tegorizace a systematizace přírodní složky prostředí, které jako krajinářský architekt musím znát, ale také si uvědomovat jejich omezení.

Stojí tedy na chápání krajiny tak, jak je v poslední době vnímána ve světě a definována například v Evropské úmluvě o krajině: jako část území, jak je vnímáno lidmi. To, jak je vnímáno lidmi, je v té větě zcela zásadní. Všichni, kdo se s Evropskou úmluvou o krajině zabývají, tu definici poměrně dobře znají, ale zapomínají, co ve skutečnosti znamená. Krajina v tomto pojetí není synonymum pro území nebo pro ekosystém v krajinném měřítku, který u nás převládá a chápe krajinu jako nezávislou na člověku a jeho vnímání. Krajina v pojetí, o kterém mluvím, je tak trochu subjektivní, zároveň však, nebo právě proto, neméně bezprostřední a tělesná. Jedině tak může být pochopena jako neoddelitelná součást našeho života.

Co je tedy přesně posláním krajinářské architektury?

Klíčovou rolí takto chápané krajinářské architektury bychom mohli nazvat koordinací, celostním návrhem. Návrh může být prostorová koncepce, projekt stavby, ale také sdílená vize a scénář, který k ní vede. Je jasné, že to krajinářská architektura nemůže zařídit sama a potřebuje k tomu celou řadu dalších profesí. A také dostatečně stabilní a široce sdílené koncepty a postupy, nezbytné pro vzájemné mezioborové porozumění a spolupráci, které u nás zatím chybí. Důležitým konceptem, o kterém se v poslední době mluví, je například zelená infrastruktura, ale také celá řada dalších konceptů, který mají podobný účel, třeba při navrhování ulic a veřejných prostranství. Koncepty jsou navrženy tak, aby pomohly překlenout tzv. sektorový přístup a izolaci

Nábřeží Maxipsa Fika v Kadani. Foto Tomáš Rasl

jednotlivých oborů. Tam patří také metody projektového řízení, metody mezioborové spolupráce a širší participace, ve kterých se uplatní další specializované profese.

Krajinářský architekt by měl umět začlenit stavbu silničního obchvatu do okolní krajiny, dostat do kritérií takového projektu další cíle, které souvisejí s hodnotami krajiny, minimalizovat dopad na ně, případně je umět dostatečně kompenzovat. Může jít o obnovu mokřadu, nenarušení nebo i zlepšení funkcí říční nivy, kterou trasa dálnice protíná, ale také o práci s kolektivní pamětí a porozumění tomu, co se děje s jejich krajinou u místních obyvatel a uživatelů - to jsou spojené nádoby. Jedno nefunguje bez druhého.

V současné chvíli je to ale ještě poměrně vzdálený cíl a daří se to spíše u menších projektů a velmi sporadicky.

Co přináší dobrá práce krajinářského architekta obyvatelům města a jak takovou práci poznají?

Myslím, že může přinést velmi mnoho, v dnešní době je to opravdu velmi důležitá profese. Teoretik John Bardsley o ní napsal, že těžko budeme hledat takovou disciplínu, která by tak významně ovliv-

ňovala život obyvatel, a při tom aby o ní lidé tak málo věděli. To ale neplatí, když staví nepřekonatelné zdi mezi ochranou životního prostředí a zahradním uměním, což jí velmi dlouho brzdilo ve svém rozvoji. Naštěstí ve světě existují již desetiletí skvělé příklady, které jednoznačně ukazují, co tato syntéza může přinést.

A abych zmínil základní přínosy... Krajinářská architektura tím, že dává jednotlivé dílčí požadavky dohromady, pomáhá je dát také do vzájemného souladu, vytváří přitom prostor a dotváří krajinu. Myslí na místo, které tu bylo a které se tímto mění, a které nese vždy nějaké významy, něco umožňuje nebo naopak znemožňuje a vždy nějak ovlivňuje ty, kdo v něm žijí. Jak jsem již zmínil, platí to stejně tak i pro architekturu. Krajinář by toto vše měl dělat s vědomím, že je tu nějaká země, která má svoji geologickou historii, že tu probíhá koloběh vody a že tu mají svoje místo také ostatní živé bytosti, nejenom člověk. Právě přitom je hodně důležité, že jeho řemeslná dovednost je rozvíjena z velké části v oblasti projektování a stavebnictví, protože jsou to právě inženýrské projekty, které způsobily spousty problémů, protože tyto okolnosti prostě neřešily.

Jaké má dopady v praxi krajinná architektura ve městech přímo na podporu biodiverzity? Jak by se dala situace zlepšit?

Ve městě jako Praha nemůžeme zajistit biodiverzitu například současnou metodikou projektování ÚSES, která vymezuje území pouze pro přírodu, a to na úrovni celého města. To prostě nefunguje, je potřeba naopak dostat kritérium podpory biodiverzity jako základní agendu při správě a plánování všech ploch zeleně. Někde jde zajistit to, jinde zase ono, závisí to na okolnostech, nemůžeme za jiné organismy předem naplánovat, kde se jim má líbit. Zonifikace je důležitá, ale ne tak striktně a v celoměstském měřítku. Je to podobné jako v případě funkčního plánování města, to také nefunguje. V 20. a 30. letech postupně pronikly inovace v organizaci průmyslové výroby do urbanismu a město se začalo rozdělovat na funkční celky, jako kdyby byl lidský život pásová výroba a místo a krajina bílý papír, s tímto dědictvím se potýkáme dodnes. Územní plán stále rozděluje plochy pro bydlení, výrobu a dopravní infrastrukturu. Oddělovat v regionálním měřítku, kde se má spát a kde pracovat se ukázalo jako utopie a víme, jak to dopadlo. Vídeň má například svoji strategii podpory biodiverzity. Kolem městských kanálů, které jsou parkově využívané, mají několik doporučení na soužití s bobrem. Například stromy, které jsou důležité a pěkné, chrání proti okusu a ostatní nechávají trochu náhodě, co s nimi bobr udělá. Samozřejmě se musí řešit i bezpečnost při průtoku povodní a tak dále, ale nestaví se to tak, že tam je bobrovo a tady naopak bobr nemá co dělat. Platí to i pro zcela obyčejné rostliny a živočichy, které mohou být pro město charakteristické a pokud k nim budeme z pozice města přistupovat s úctou a respektem, je to ten nejlepší způsob, jak zvyšovat citlivost obyvatel k přírodě obecně, tedy v důsledku i k druhům, které jsou ohroženou součástí našich biotopů. V centru města má svoje místo i pajasan nebo akát, a to nikoliv pouze jako odpřírodněný nositel barvy, textury a tvaru pro práci architekta, ale jako vitální součást městské přírody.

Podmínkou je, že musí dobře fungovat místní správcovství o zelené plochy a sdílené prostory, které dosud oddělované cíle sdružují. A právě pak může krajinářská architektura velmi pomoci, protože umí navrhnout takový prostor a prvky, které nabídnou řešení. Záleží, kolik prostoru máte k dispozici. Nedávno jsem hovořil s Pie-

rrem Dehningem, dlouholetým ředitelem příměstských parků a přírody metropolitní oblasti Lille, který na otázku, jestli by dove- dl skloubit rekreaci a prostor pro přírodní biotopy odpověděl tamním politikům ano, ale že potřebuje 50 ha na park. Když je park menší, bude složitější podporu biodiverzity zajistit. Ale opravdu velmi záleží na konkrétních okolnostech a na tom, s čím a jak je park nebo kousek volného prostoru propojený. Kolem potoka budou jiné možnosti než na vysychavých stráních.

Jaké jsou nejčastější praktické překážky v uplatňování krajinné architektury ve městech?

Strukturální a ideologické. Strukturálními myslím zejména tzv. sektorové řízení, tedy to, co nazýváme rezortismem, současný systém řízení velmi komplikuje mezioborové projektové přístupy, případně sdílenou správu, která by se na krajinu, město, veřejný prostor dívala jako na jeden celek. Ideologické překážky jsou s tím trochu propojené. V Praze jsem i mezi odborníky zaslechl, že park je něco jiného než příroda. Park je chápán mnohými jako náměstí a stromy jsou tam jen pro okrasu, jako když si pověsíme do obýváku krajinomalbu. Jiní zase vidí v parku jen součet stromů a odmítají jiné pohledy. Velmi divoká diskuze probíhá ohledně snahy nastavit hranice mezi městem a přírodou či volnou krajinou. To funguje v určitém měřítku, a je to určitě důležité, ale současná velká města představují jinou realitu.

Krajinářská architektura se rychle vyvíjí a chybí nám vzdělání a zkušenosti odborníci, a to není jenom v ČR. I jinde ve světě je to problém, to samé říkají Němci, Švýcaři, nebo Holanďané, a to jsou země, kde krajinářských architektů je řádově více a jejich vzdělávání krajinářské architektury je na vysoké úrovni.

Česká situace je složitá také proto, že krajinářská architektura se vyvíjí postupnou transformací ze zahradní architektury chápáné jako nadstavba zahradnictví. Těžištěm této tradice je Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Lednici na Moravě. Podobný proces probíhá i na školách architektury – čím dál více stavebních architektů zajímá městský veřejný prostor jako takový a vadí jim jeho dlouhodobá devastace. V Německu je veřejný prostor doménou krajinářského architekta. Každý umí něco jiného z toho co je podstatné. I při návrhu kamenného náměstí musíte

přemýšlet nad tím, co to znamená, když se rozhodnete nevysadit zde stromy, nebo svést dešťovou vodu do kanalizace. V ČR máme jedinou možnost, musíme pracovat společně na každém takovém projektu od začátku do konce.

Jaké přírodovědné vědomosti krajinný architekt potřebuje?

Krajinářský architekt nemůže znát všechno, ale měl by mít velmi široký přehled v mnoha oblastech. Přírodovědné vědomosti jsou velmi důležité, ale spíš v tom smyslu, že vám umožňují porozumět si se specialisty. Díky tomu, že jako krajinářský architekt mám i přírodovědné základy, jsem byl například schopen si krátce po škole přivydělávat mapováním biotopů a seznámit se lépe s pohledem absolventů ochrany přírody nebo botaniky. Dodnes si dělám zjednodušené fytoocenologické snímky a vyhodnocení struktury lesních biotopů jako metodu, abych věděl, co se v území děje. Je to poměrně spolehlivý můstek k pochopení místa a procesů, které by nám zůstaly jinak skryty.

V praxi je to tak, že každý krajinářský architekt se cítí jistější v něčem jiném. Při navrhování stromů v ulici bude velmi důležitá orientace krajinářského architekta v pedologii a ekofyziologii dřevin, při revitalizaci řeky zase říční geomorfologii a nejde ani tak o detailní odborné znalosti, jako o schopnost orientace a zejména o zájem sledovat to, co se na poli přírodních věd a geografie děje.

Můžete uvést nějaký příklad dobrého propojení územního plánování ve městě, krajinné architektury a podpory biodiverzity v České republice nebo v zahraničí?

U nás je toho poměrně málo, zajímavé je, že zdařilé příklady najdeme v regionech, kde je snazší se nějak domluvit a opustit zaběhnuté postupy a přesvědčit ostatní. Myslím, že se z tohoto hlediska povedlo Nábřeží Maxipsa Fíka v Kadani, na kterém jsem spolupracoval a kde jsme s místním botanikem Radkem Fišerem založili trávníky s regionální směsí metodou zeleného mulče z Doupovských hor přímo ve městě. Dodnes se o to starají, protože se tam chytlo pár vzácnějších druhů a jsou na to pyšní. Kolem řeky jsme proti vůli povodí ponechali vrbové porosty, včetně některých vyvrácených stromů a nakonec to bylo velmi dobře přijato.

Dále je velmi pěkná revitalizace Růženina

lomu v Brně od Evy Wagnerové. V současné době pracujeme v Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy na Koncepci celkové- ho krajinářského řešení Císařského ostrova a jeho širšího okolí, kde se pokoušíme prosadit revitalizaci řeky v podobném rozsahu jako například u Mnichovského Isaru., kde se spojil cíl zajištění prostoru při průchodu povodní s cílem obnovit přírodní procesy a nabídnout lidem veřejný prostor a příhodné místo k rekreaci i k posílení místní identity. Bílé štěrky, nazelenalá voda alpské toku a vrbové křoviny jsou opět součástí mnichovské krajiny a obrazu města. Je to skvělý projekt a myslím si, že i Vltava si zaslouží podobný přístup.

Loni v létě jsme v rámci Kanceláře veřejného prostoru IPR Praha uspořádali soutěžní workshop na celkové krajinářské řešení Císařského ostrova a jeho okolí v souvislosti s výstavbou nové vodní linky Ústřední čistírny odpadních vod. Oslovil jsem Tilla Rehwalda, předsedu německé federace krajinářských architektů, který nám pomohl vymyslet proces workshopu a jak zajistit zapojení odborníků.

Byla to výborná zkušenost, že to jde i u nás. V současné chvíli máme velmi dobrý vítězný návrh, jehož základní myšlenkou je, že to nejčennější na Císařském ostrově je nespřávně rameno řeky Vltavy s jejími přirozenými procesy, a který celkové využití krajiny podřizuje této skutečnosti. Je tu i politická vůle v projektu pokračovat. Zatím jsme udělali přímo na Trojském břehu výstavu o řece v Trojské kotlině, která je v současné chvíli přesunuta před starou čistírnu v Bubenči a měla by tam být do konce letošního podzimu. Porozumění krajině a zlepšení jejího stavu jsou spojené nádoby a musí se pracovat na obou frontách.

Navíc doufáme, že kdyby se nám projekt v tomto případě nepovedlo prosadit, může inspirovat jiné, kterým se to třeba někde jinde povede.

Děkuji za rozhovor.